

บทที่ 2

รูปแบบบ้านและมิติแนวคิดผู้อาศัยภายใต้พลวัตทางสังคมและเศรษฐกิจแต่ละยุค

บ้านมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รูปแบบบ้านต่างมีรูปแบบและลักษณะการจัดวางพื้นที่แตกต่างกันออกไปแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ ทั้งการคิดหาวัสดุใหม่และการปรับปรุงเทคนิคการสร้างบ้านแบบใหม่ อย่างไรก็ตามรูปแบบบ้านไม่จำกัดเพียงแต่เป็นสิ่งประกอบสร้างเชิงสถาปัตยกรรม แต่ยังเป็นผลิตภัณฑ์ของสังคมรูปแบบหนึ่ง การเกิดบ้านรูปแบบใหม่ การสร้างพื้นที่ หรือการจัดวางพื้นที่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งย่อมแฝงนัยยะของอิทธิพลกระแสสังคม ขนบธรรมเนียม ชุดเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ในกรณีของบ้านญี่ปุ่นแต่ละยุคสมัยมีรูปแบบการจัดวางพื้นที่ภายในและภายนอกล้วนแต่สะท้อนลักษณะการเปลี่ยนแปลงเด่นชัดตามอิทธิพลจากแนวคิดจากสังคมภายนอกที่ผ่านการออกแบบโดยผู้ออกแบบ ณ เวลานั้น รวมไปถึงความสัมพันธ์กับผู้อาศัยภายใน โดยเฉพาะวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวอย่างลึกซึ้ง ฉะนั้นการเปลี่ยนผ่านยุคสมัยเข้าสู่ชุดความคิดเกี่ยวกับสังคม ชุดเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัยย่อมทำให้เกิดการการประดิษฐ์สร้างพื้นที่ขึ้นมาใหม่ เพื่อก่อนจากจะสร้างพื้นที่ที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยแล้ว ยังเป็นการให้ความหมายกับประสบการณ์การใช้ชีวิตภายในบ้านขึ้นมาใหม่อีกด้วย

บทนี้จะเป็นการนำเสนอเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านญี่ปุ่นตามช่วงประวัติศาสตร์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลปฐมสำหรับการวิเคราะห์ในบทถัดไป และมีจุดประสงค์ในการแสดงภาพโดยคร่าวของความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านภายในตัวบทถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วนตามจุดประวัติศาสตร์สำคัญของญี่ปุ่นที่สำคัญ ได้แก่ ส่วนแรกในยุคสมัยแรกสมัยเมจิถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (1868-1945) ส่วนที่สองตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงช่วงเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ (1945-1990s) และส่วนที่สามตั้งแต่ช่วงภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ จนถึงปัจจุบัน (1990s-2018) ทั้งสามช่วงยุคสมัยนี้เป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางสังคมและมีแนวคิดเชิงอุดมคติที่ถูกสะท้อนผ่านรูปแบบบ้านอย่างชัดเจน เนื้อหาภายในแต่ละส่วนนอกจากจะแสดงรูปแบบบ้านที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงยุคสมัย ยังอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดของผู้ออกแบบและการบริหารจัดการธุรกิจเกี่ยวกับบ้าน จนไปถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัวและบทบาทของของคนในครอบครัวแต่ละคน ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

รูปแบบบ้านญี่ปุ่นเก็บเอาความเป็นส่วนนอกของสังคมและส่วนในเกี่ยวกับผู้อาศัยอยู่ด้วยกันสะท้อนผ่านตัวแบบบ้าน การเปลี่ยนแปลงแนวคิดผู้ออกแบบผู้อุทยานนอกและครอบครัวผู้อาศัยในจึงเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนรูปแบบบ้านและการปรับพื้นที่ ทั้งยังอธิบายประกอบกับในแง่มุมด้านผู้อาศัยเกี่ยวกับกระแสการดำเนินชีวิตประจำวันที่เป็นส่วนเชื่อมต่อระหว่างผู้อาศัยและผู้ออกแบบกับสังคม ซึ่งส่งผลต่อลักษณะการใช้พื้นที่ภายในบ้าน การเลือกอาศัยรูปแบบบ้าน และลักษณะการออกแบบบ้าน

2.1 รูปแบบบ้านตั้งแต่ยุคสมัยเมจิจนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง

ช่วงยุคสมัยเมจิถึงสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นเกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมครั้งใหญ่ ในช่วงต้นยุคสมัยเมจิเกิดการปฏิรูปครอบคลุมเกือบทุกระบบสังคม ตั้งแต่การสถาปนาชนชั้นที่เคยใช้มาอย่างยาวนาน การเปลี่ยนศูนย์กลางการปกครอง การเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจเข้าสู่อุตสาหกรรม การเปิดระบบการศึกษาเท่าเทียมให้กับผู้หญิง และส่วนที่สำคัญที่สุดคือการเปิดการติดต่อกับต่างประเทศ อันเป็นต้นเหตุสำคัญของการเริ่มต้นการปฏิรูปสังคมจากแนวคิดสังคมทันสมัยทัดเทียมตะวันตก ต่อมาช่วงปลายยุคสมัยเมจิถึงยุคไทโชในช่วงทศวรรษ 1910 กระแสการปฏิรูปสังคมสู่สังคมทันสมัยทวีความเข้มข้นมากขึ้นครอบคลุมถึงรากฐานการใช้ชีวิตประจำวัน บ้านซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยขั้นพื้นฐานของหน่วยครอบครัวและเป็นสถานที่เริ่มแรกในการใช้ชีวิตประจำวันจึงกลายเป็นฐานปฏิรูปสำคัญ การเกิดรูปแบบบ้านใหม่และการปรับเปลี่ยนพื้นที่ภายในตั้งแต่ยุคสมัยเมจิจนถึงไทโชจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนการประดิษฐ์สร้างแนวคิด วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมทางสังคม

การศึกษาของ Sand (2003) กล่าวถึงบ้านเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิรูปเข้าสู่สังคมทันสมัยและการจัดความสัมพันธ์ทางด้านสังคมระหว่างช่วงยุคสมัยเมจิถึงยุคไทโช ผ่านการผูกสร้างสร้างพื้นที่เป็นกรอบปฏิบัติเข้าสู่ภาพลักษณ์ของครอบครัวตะวันตก ในช่วงยุคสมัยเมจิเกิดแนวคิดอุดมคติของรูปแบบการใช้ชีวิตในครอบครัวใหม่ออกมาหลายชุดได้แก่ หนึ่งบ้านหนึ่งเดียว (一家団欒, Ikka danran) ครอบครัวอบอุ่นเป็นหนึ่งเดียวกัน (家族団欒, Kazoku danran) หรือครอบครัวรูปแบบ“คาเต” (家庭, Katei)¹¹ ซึ่งแต่ละแนวคิดล้วนเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกและมีเนื้อหาเกี่ยวกับการสนับสนุนการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวระหว่างพ่อแม่และลูก โดยที่สมาชิกแต่ละคนมีความผูกพันทางสายเลือด ดังนั้นการออกมาของแนวคิดระบบครอบครัวใหม่ที่เน้นความสัมพันธ์เฉพาะวง

¹¹ คาเต แนวคิดแบบครอบครัวใหม่แบบตะวันตกเกี่ยวกับความรักความผูกพันในครอบครัว มีลักษณะคล้ายวัฒนธรรมครอบครัวชาววิกตอเรียนที่เน้นความเป็นส่วนตัวของครอบครัวและชีวิตภายในบ้าน

ในครอบครัวจึงต้องการพื้นที่รวมสมาชิกครอบครัวในจุดเดียวกัน ซึ่งต่างจากบ้านแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่นที่ออกแบบตามครอบครัวรูปแบบ “อิเอะ” (家, Ie)¹² ที่เป็นระบบครอบครัวใหญ่และมีการแบ่งลำดับอำนาจระหว่างสมาชิก และถูกออกแบบโดยคำนึงถึงความสำคัญกับสังคมภายนอก เช่น ห้องเสื่อทาทามิ (座敷, Zashiki) โดยทั่วไปเป็นห้องสำหรับครอบครัว แต่บางโอกาสถูกใช้เป็นห้องสำหรับรับแขกและถูกใช้เป็นพื้นที่จัดงานเฉลิมฉลองและงานศพ ซึ่งทำให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่สำหรับการชุมนุมของตระกูลและเชื่อมต่อกับชุมชนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ในห้องนี้ยังมีพื้นที่ยกสูงอยู่มุมหนึ่ง (床の間, Tokonoma) ตกแต่งอย่างหรูหราด้วยภาพแขวนและดอกไม้จัดเพื่อแสดงบารมีของหัวหน้าครอบครัว และนอกจากนี้ยังมีส่วนทางเดินของบ้าน (玄関, Genkan) เป็นพื้นที่ยกสูงที่แสดงขอบเขตของภายในบ้านและภายนอกบ้าน

การนำแนวคิดครอบครัวคาเตประกอบเข้ากับความเป็นอยู่ภายในบ้านแบบญี่ปุ่นดั้งเดิม จำเป็นต้องมีการกำหนดวางแผนแบ่งพื้นที่ภายในบ้านและการจัดวางเฟอร์นิเจอร์ใหม่ ซึ่งมี 2 ปัญหาใหญ่ที่จำเป็นต้องแก้ไขในพื้นที่ภายในบ้านแบบญี่ปุ่น ปัญหาแรกคือความต้องการผูกมัดความเป็นครอบครัวในพื้นที่และแสดงความสำคัญของแนวคิดครอบครัวใหม่ ความเป็นครอบครัวจึงต้องไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกัน แต่ต้องแสดงความแน่นแฟ้นออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ปัญหาข้อที่สองคือการยกระดับการให้ความสำคัญของสถาบันครอบครัวมากกว่าสถาบันสังคมอื่นๆ การออกแบบบ้านจำเป็นต้องแยกออกจากญาติ ผู้ไม่มีสายเลือดเดียวกัน และสังคมภายนอก (Sand, 1998, p.193)

ดังนั้น การเชื่อมความสัมพันธ์ของพื้นที่ในบ้านและการปฏิรูปความเป็นครอบครัวใหม่ตามแบบตะวันตกเข้ากับระบบครอบครัวเก่าผ่านการปรับเปลี่ยนรูปแบบพื้นที่ การแทรกซึมแนวคิดความเป็นบ้านแบบตะวันตกจากการเปลี่ยนการออกแบบพื้นที่ใหม่และรูปแบบเฟอร์นิเจอร์ภายในใหม่เข้าสู่บ้านรูปแบบดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัวออกมาอย่างเป็นรูปธรรมตามแนวคิดทางอุดมคติและสร้างกฎเกณฑ์ของพื้นที่ใหม่เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ชีวิตภายในบ้านแบบเดิมเข้าสู่เข้าสู่ความเป็นบ้านแบบตะวันตก บ้านญี่ปุ่นในยุคสมัยเมจิจึงเริ่มมีห้องนั่งเล่นหรือเรียกว่า Ochanoma ถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับทานข้าวร่วมกันและทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว พร้อมกับการใช้เฟอร์นิเจอร์ส่งเสริมการอยู่รวมเป็นหนึ่งเดียวกันในครอบครัว เช่น โต๊ะกลมชาสึ (ちゃぶ台, Chabudai) แทนการใช้ถาดแยกเดี่ยวแบบญี่ปุ่น (お膳, Ozen) (Sand, 2003)

¹² อิเอะ เป็นระบบสร้างครอบครัวใหญ่เพื่อสืบทอดตระกูล โดยผู้อยู่ในครอบครัวไม่จำเป็นต้องสืบสายเลือดเดียวกันก็ได้และอำนาจส่วนใหญ่ภายในอยู่ที่ผู้นำครอบครัว

เมื่อเข้าสู่ช่วงยุคไทโซบทบาทของบ้านและพื้นที่ภายในขยายกว้างขึ้นมากกว่าการเป็นเครื่องมือปฏิรูปเข้าสู่รูปแบบชีวิตตะวันตก แต่ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางใหม่ในสังคมผ่านการสร้างกระแสบริโภคนิยมในสังคม สถานการณ์สังคมในยุคสมัยไทโซช่วงทศวรรษ 1910 ถึง 1920 เกิดความหนาแน่นของประชากรจำนวนมากในตัวเมือง ในช่วงเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมและบริษัทจำนวนมากช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ประกอบการพัฒนาาระดับการศึกษาของแรงงานทั่วไป ทำให้เกิดกลุ่มแรงงานใหม่ที่ทำงานในบริษัทและรับเงินเดือนประจำจำนวนมาก คนกลุ่มนี้ถูกเรียกว่ากลุ่มคอปกขาว (ホワイトカラー, White collar) เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ที่ชานเมืองใช้รถไฟเดินทางเข้าไปทำงานในเมืองในแต่ละวัน และนิยมสร้างครอบครัวขนาดเล็กประกอบด้วยสามีภรรยาและลูก 2-3 คน จนเกิดปรากฏการณ์การแยกพื้นที่ทำงานออกจากพื้นที่อยู่อาศัย (職住分, Shokujū Bunri) และบ้านมีขนาดเล็กลงโดยลดทอนส่วนของครอบครัวขยายออกไป

Sand (2003) อธิบายถึงความพยายามกำหนดอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางใหม่ที่ออกมาในช่วงไทโซของรัฐผ่านการใช้วิธีคล้ายกับในช่วงยุคสมัยเมจิในการออกแบบคติอุดมคติใหม่ของ “bungka” (文化, Bunka) หรือ “วัฒนธรรม” ซึ่งมีความหมายทั่วไปเกี่ยวกับแนวทางการใช้ชีวิตอย่างเป็นสุภาพบุรุษและสภาพสตรีร่วมกับฐานะและความเป็นผู้เข้ากับการสร้างต้นแบบของการใช้ชีวิตของชนชั้นกลางที่ควรเป็น แนวคิดนี้ถูกเผยแพร่ผ่านทางทั้งบทความหนังสือพิมพ์และนิตยสารเขียนโดยนักวิชาการหลากหลายสาขา ทำให้เกิดการสร้างตลาดสินค้าใหม่และกระแสบริโภคนิยมเพื่อเข้าสู่ชนชั้นกลางตามแนวคิดอุดมคติชุดนี้ บ้านตามกระแสแนวคิดอุดมคติของวัฒนธรรมหรือเรียกว่า บ้านแบบbungka (文化住宅, Bunka Jutaku) ถูกออกแบบให้มีความเป็นตะวันตกตามแนวคิดครอบครัวคาตอลิกยิ่งขึ้น จากการเพิ่มองค์ประกอบของการเป็นพื้นที่สำหรับครอบครัวแยกจากการเป็นพื้นที่ทำงานจากบ้านแบบดั้งเดิมมากขึ้น เช่น การสร้างห้องรับแขกแบบตะวันตกแยกกับห้องรับแขกญี่ปุ่น การปรับห้องครัวใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นสำหรับแม่บ้านอาชีพ และการเพิ่มห้องสำหรับเด็ก

ส่วนในมุมมองที่บ้านมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการปฏิรูปเข้าสู่ความทันสมัยที่เกิดขึ้นตลอดช่วงยุคเมจิจนถึงไทโซ Sukekuni (2008) กล่าวถึงกระบวนการทางสังคม 3 กระบวนการที่สร้างอิทธิพลต่อรูปแบบการสร้างและการเปลี่ยนรูปแบบบ้านใหม่ ได้แก่ “กระบวนการเคลื่อนไหวเชิงปัญญา” (啓蒙, Keimō) “การเคลื่อนย้ายชนชั้นทางสังคม” (動員, Dōin) และ “การกลายเป็นอุตสาหกรรม” (産業化, Sangyōka) ทั้ง 3 กระบวนการทางสังคมเกิดขึ้นทับซ้อนและทำงานร่วมกันบ้านเป็นพื้นที่สำหรับผู้มีอำนาจออกแบบในการปลูกฝังแนวคิดอุดมคติ ในขณะที่เดียวกันยังเป็นพื้นที่ผลิตซ้ำกำลังแรงงานของผู้อาศัย และเป็นแหล่งบริโภคนิยมที่สำคัญจากรูปแบบและการออกแบบที่หลากหลาย จึงทำให้บ้านจึงเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างผู้บริโภคนิยม ผู้เชี่ยวชาญและรัฐชาติ

ตามการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านตั้งแต่ช่วงเมจิถึงไทโช จะเห็นการทำงานของกระบวนการเคลื่อนไหวเชิงปัญญาเข้ากับรูปแบบบ้านอย่างเด่นชัด เริ่มจากองค์กรปฏิรูปบ้าน (住宅改良会, Jutaku Kairyō Kai)¹³ ถูกก่อตั้งขึ้นในยุคสมัยไทโชปี 1916 เป็นหนึ่งในองค์กรสาขาขององค์กรปฏิรูปการใช้ชีวิต (生活改善同盟会, Seikatsu Kaizen Domei Kai)¹⁴ เกิดจากการรวมตัวของนักสถาปัตยกรรมและนักวิชาการหลากหลายสาขา องค์กรมีแนวทางดำเนินการโดยการจัดการอบรมและการแสดงนิทรรศการทั่วประเทศตามเป้าหมาย 6 ข้อของการปฏิรูปบ้าน (住宅改善の方針六大綱, Jutaku Kaizen no Hoshin Rokudaikouryou) มุ่งเน้นเป้าหมายไปที่การปฏิรูปรูปแบบใช้ชีวิตชนชั้นกลางตามตัวเมืองใหญ่

1. รูปแบบบ้านภายในควรปรับเปลี่ยนสำหรับการนั่งเก้าอี้
2. รูปแบบบ้านควรเปลี่ยนจากพื้นที่รับแขกภายนอกเป็นพื้นที่สำหรับครอบครัว
3. โครงสร้างและองค์ประกอบภายในบ้านต้องหลีกเลี่ยงการตกแต่งเพื่อสุขลักษณะและความปลอดภัยในการอยู่อาศัย
4. สวนภายในบ้านไม่ควรเป็นพื้นที่สำหรับชื่นชมเหมือนสมัยก่อน แต่ต้องคำนึงถึงสุขลักษณะและความปลอดภัย
5. เฟอร์นิเจอร์ภายในบ้านควรออกแบบอย่างเรียบง่ายและมีความคงทนเพื่อให้เท่าทันการปฏิรูปภายในบ้าน
6. การก่อสร้างหมู่บ้านจัดสรรหรืออพาร์ทเมนต์ในตัวเมืองหลวงควรได้รับการสนับสนุนตามสภาพของพื้นที่

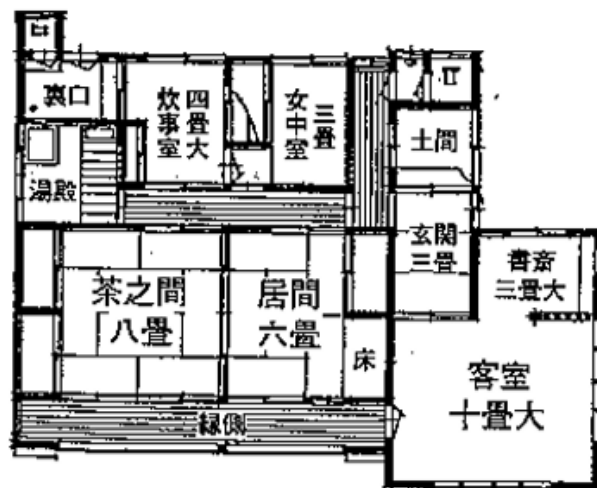
ที่มา: (Sukenari, 2008, pp.80)

องค์กรปฏิรูปบ้านยังจัดแข่งขันการออกแบบบ้านและประกาศผลรางวัลในนิตยสารขององค์กรเอง ในปี 1917 รูปแบบบ้านที่ได้รับรางวัลชนะเลิศคือรูปแบบบ้านระเบียบทางเดินกึ่งกลางที่มีห้องนั่งเล่น (茶の間, Cha no Ma) และถูกยกให้เป็นแบบบ้านตัวอย่างของรูปแบบบ้าน “บ้านระเบียบทางเดินกึ่งกลาง” (中廊下型住宅, Nakarouka Gata Jutaku) (ภาพที่ 2.1) ซึ่งเป็นรูปแบบบ้านเก่าในยุคสมัยเมจิที่มีองค์ประกอบการจัดวางและพื้นที่ภายในบางส่วนของบ้านเหมือนบ้านญี่ปุ่นดั้งเดิม ตัวบ้านถูกสร้างโดยใช้เสาและคานเป็นโครงหลัก แต่ละพื้นที่ภายในถูกแบ่งกันด้วยวัสดุบางแทนกำแพงหนา

¹³ Jutaku Kairyō Kai เป็นกลุ่มองค์กรจัดตั้งในปีไทโชที่ 5 (1923) โดย Hashiguchi Shinsuke (1879-1928) ผู้เป็นเจ้าของร้านรับเหมาสร้างบ้าน America-ya และเคยเดินทางไปอเมริกา ได้รับความร่วมมือจาก Misumi Suzuko (1872-1921) เป็นครูสอนในโรงเรียนผู้หญิง เป้าหมายหลักขององค์กรคือการปรับปรุงพัฒนาบ้าน

¹⁴ Seikatsu Kaizen Domei Kai จัดตั้งขึ้นในปีไทโชที่ 8 (1919) โดยกลุ่มองค์กรของกระทรวงวัฒนธรรม มีเป้าหมายดำเนินการแก้ไขพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตทุกมิติตั้งแต่ปัจจัยสี่ จนไปถึงมารยาทการเข้าสังคม

ทึบ เช่น บานกระดาน ประตูไม้ หรือประตูเลื่อนกระดาน และพื้นที่ภายในยังประกอบด้วยห้องนั่งเล่นแบบญี่ปุ่นและพื้นที่ห้องรับแขกแบบญี่ปุ่นที่ถูกวางในส่วนที่ดีที่สุดของบ้าน แสดงให้เห็นถึงการแบ่งลำดับอำนาจของครอบครัว แต่บ้านระเบียงทางเดินกึ่งกลางที่ได้รับรางวัลในปี 1917 เพิ่มห้องนั่งเล่นขนาดกว้างห้องอื่น และย้ายพื้นที่ห้องนั่งเล่นมาอยู่ส่วนที่ดีที่สุดของบ้านแทน สะท้อนให้เห็นการเน้นสำคัญของบ้านเป็นพื้นที่สำหรับครอบครัวตามเป้าหมายขององค์กรปฏิรูปบ้านที่วางไว้เพื่อจะปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ชีวิตภายในบ้านให้เป็นไปตามแบบครอบครัวตะวันตก

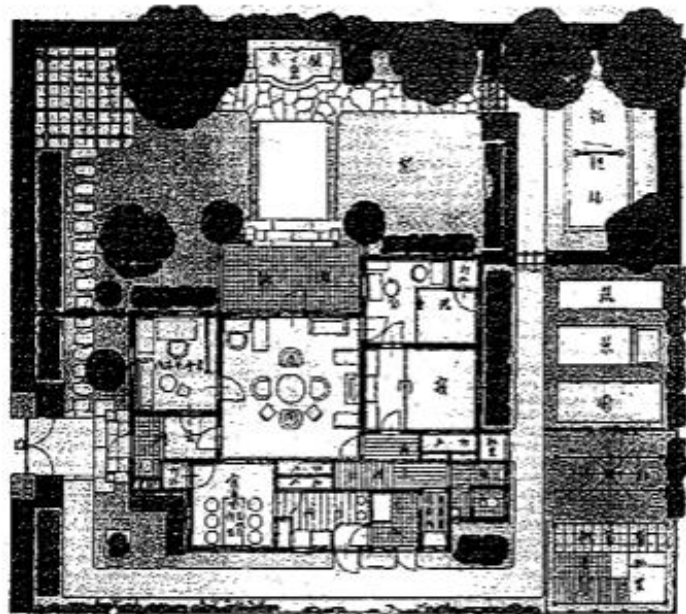

ภาพที่ 2.1 รูปแบบบ้านระเบียงทางเดินกึ่งกลางที่ได้รับรางวัลในปี 1917

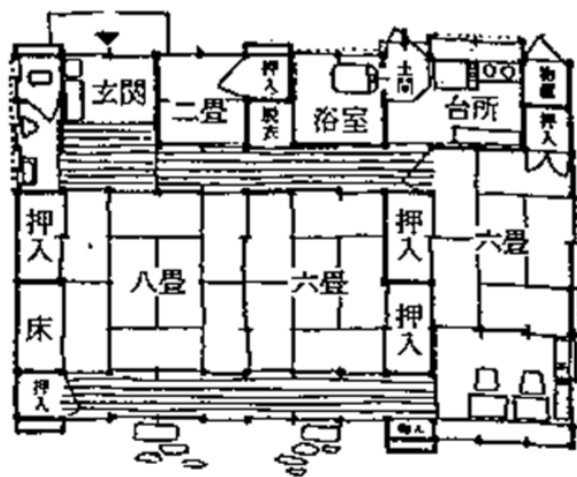
ที่มา: Suzuki et al. (1999)

ในปี 1922 องค์กรปฏิรูปบ้านจัดนิทรรศการบ้านตัวอย่างเพื่อเป็นต้นแบบของบ้านสมัยใหม่ และเป็นการเผยแพร่รูปแบบบ้านใหม่ในรูปแบบสินค้า บ้านที่ถูกจัดแสดงมีเป็นบ้านแบบห้องนั่งเล่นกึ่งกลาง (居間中心型住宅, Ima Chushin Gata Jutaku) (ภาพที่ 2.2) และบ้านรูปแบบอื่นที่เน้นการนั่งเก้าอี้ รูปแบบบ้านเน้นห้องนั่งเล่นมีการเปลี่ยนการออกแบบพื้นที่ภายในใหม่ที่สะท้อนความเป็นแบบบ้านเพื่อความเป็นส่วนตัวสำหรับครอบครัวสูงมากขึ้น เช่น มีการสร้างห้องนั่งเล่นเป็นห้องที่มีขนาดใหญ่ที่สุดภายในบ้าน การสร้างห้องนอนสำหรับสามีภรรยาแยกกับห้องสำหรับเด็กหรือผู้สูงอายุ ห้องครัวแบบขึ้นใช้ การยุบห้องสำหรับคนรับใช้ และห้องใช้รับแขกที่เคยเป็นห้องดีที่สุดในบ้าน กลายเป็นห้องใช้ร่วมกับห้องของเจ้าของบ้าน นอกจากนี้ยังมีการจัดวางพื้นที่เปลี่ยนไปบางส่วน โดยให้ห้องนั่งเล่นอยู่กึ่งกลางของบ้าน ห้องครัวถูกวางแยกออกจากพื้นที่ติดดิน และพื้นที่ติดดินเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทางเดิน ถัดมาในปี 1940 บ้านแบบเน้นห้องนั่งเล่นที่ถูกจัดแสดงในนิทรรศการถูก

ปรับเปลี่ยนเข้ากับรูปแบบบ้านระเบียงทางเดินกึ่งกลางให้กลายเป็นสินค้าแบบใหม่ที่ประชาชนทั่วไปสามารถเป็นเจ้าของได้ (ภาพที่ 2.3)

ภาพที่ 2.2 บ้านแบบห้องนั่งเล่นกึ่งกลางในนิทรรศการปี 1922
ที่มา: Sand (2003)

ภาพที่ 2.3 รูปแบบบ้านระเบียงทางเดินกึ่งกลางที่ได้รับความนิยมในช่วงทศวรรษ 1940
ที่มา: Suzuki (1999)

นอกจากความนิยมรูปแบบบ้านเดี่ยวแบบใหม่ที่เกิดขึ้นแล้ว ช่วงยุคสมัยเมจิถึงไทโชยังคงมีบ้านสมัยเก่าให้เห็นอยู่ แต่มีลักษณะผู้อาศัยและรูปแบบเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบทุนนิยมและอุตสาหกรรม เช่น บ้านแบบรวมทั้งร้านค้าในตัวเดียวกัน หรือ มาจิยะ (町家, Machiya) หรือ บ้านแถวยาวหรือนางายะ (長屋, Nagaya) เป็นรูปแบบบ้านของผู้คนทั่วไปในยุคสมัยเอโดะ ซึ่งกลายเป็นกลุ่มบ้านพักกลางตัวเมืองขนาดใหญ่สำหรับแรงงาน (Suzuki, 1999)

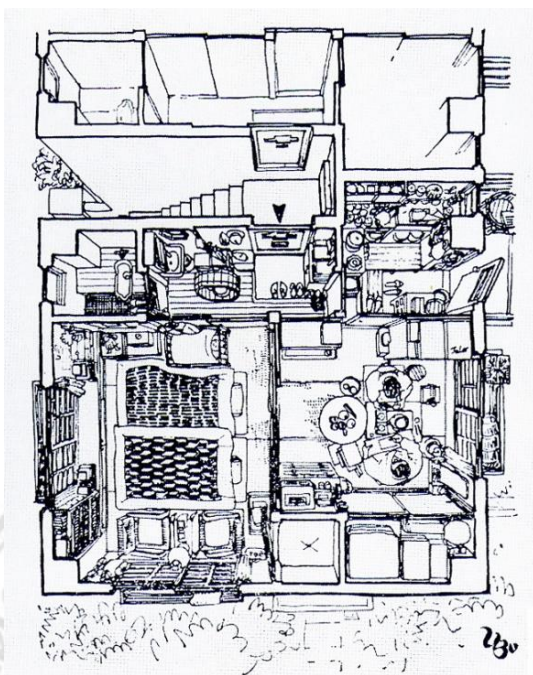
ต่อมาในปี 1923 เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่คันโตสร้างความเสียหายกับเมืองหลวงโตเกียวอย่างรุนแรงจากเพลิงลูกไหม้ ภายหลังภัยพิบัติแผ่นดินไหว องค์กรโดจุนไก (同潤会, Dojunkai)¹⁵ ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือบรรเทาภัยความเสียหายจากแผ่นดินไหวคันโต องค์กรได้จัดสร้างที่อยู่อาศัยลักษณะใหม่ ในรูปแบบอพาร์ทเมนต์ชื่อ โดจุนไกอพาร์ท (同潤会アパート, Dojunkai Apatto) ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการแก้ปัญหาบ้านขาดแคลนที่ตัวเมืองโดยจัดสรรอพาร์ทเมนต์คอนกรีต ค่าเช่าแพงและความล้าหลังของสาธารณูปโภค อพาร์ทเมนต์จัดสรรมีลักษณะพิเศษคือ ตัวอาคารถูกสร้างมาจากโครงเหล็กและคอนกรีตเพื่อเพิ่มความทนทานแผ่นดินไหวและป้องกันเพลิงไหม้ ภายในยังมีการออกแบบพื้นที่สำหรับใช้ร่วมกันและสร้างความเป็นชุมชน เช่น ห้องชุมนุม ห้องอาบน้ำร่วมกัน ห้องรับประทานอาหาร และมีย่านร้านค้าในตัว พร้อมทั้งถูกตกแต่งด้วยเฟอร์นิเจอร์แบบตะวันตก เหมาะสำหรับครอบครัวขนาดเล็กและผู้อาศัยคนเดียว (ภาพที่ 2.4 และภาพที่ 2.5)

ภาพที่ 2.4 ภายนอกอพาร์ทเมนต์ของอพาร์ทเมนต์สร้างโดยองค์กรโดจุน

ที่มา: Doboku Kenchiku Kouji Gahou (1934)

¹⁵ องค์กรโดจุนไก ก่อตั้งขึ้นในปี 1924 เป็นองค์กรช่วยเหลือบรรเทาภัยพิบัติแผ่นดินไหวคันโต โดยก่อสร้างอพาร์ทเมนต์ในแถบโตเกียวและโยโกะฮะมะระรวมทั้งหมด 16 ตึกและนำเสนอรูปแบบการอยู่อาศัยแบบใหม่ในตัวเมืองที่รวมความเป็นตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกันผ่านการออกแบบภายในอพาร์ทเมนต์

ภาพที่ 2.5 พื้นที่ภายในอพาร์ทเมนต์ของอพาร์ทเมนต์สร้างโดยองค์กรโคจู
ที่มา: Nishiyama (2007)

แม้ว่าบ้านในยุคสมัยไทโชมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบของพื้นที่ใหม่ในการสร้างระบบครอบครัวแบบคาเตเพื่อให้บ้านเป็นพื้นที่ส่วนตัวของคนในครอบครัวเท่านั้น ทั้งพื้นที่ห้องนั่งเล่น การจัดวางลำดับพื้นที่ใหม่ และมีการรื้อถอนส่วนพื้นที่แสดงระบบอำนาจเก่าดั้งเดิมระบบครอบครัววิเอะออกไป แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบบ้านที่รองรับระบบคาเตยังคงแสดงความสัมพันธ์กับระบบครอบครัววิเอะดั้งเดิมในการขยายการใช้ชีวิตส่วนตัวในครอบครัวเข้ากับความสัมพันธ์ของรัฐบาลและระบบเศรษฐกิจ Nishikawa (1994) อธิบายถึงความทับซ้อนระหว่างระบบครอบครัวคาเตและระบบวิเอะดั้งเดิม โดยยกตัวอย่างการย้อนกลับมาของครอบครัวคาเตจากตัวเมืองที่เป็นครอบครัวเล็กของลูกที่ไม่ได้เป็นหัวหน้าครอบครัววิเอะใหญ่เพื่อขอความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้การสร้างระบบชุมชนก่อตั้งโดยรัฐบาลเรียกว่า กลุ่มเพื่อนบ้าน (隣組, Tonarigumi) ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองในปี 1940 เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมครอบครัวเล็กแบบคาเตเพื่อสร้างครอบครัวแบบรัฐชาติในการเป็นหน่วยพื้นฐานให้ความสนับสนุนด้านสงครามและเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญในช่วงสงคราม ซึ่งภายในกลุ่มมีหน้าที่ส่งข้อมูลข่าวสาร คอยดูแลสอดส่องการกระทำซึ่งกันและกัน การค้าเลี้ยงเสบียงอาหารและทรัพยากร จนถึงการต้อนรับและส่งทหารออกไปรบ

การเปลี่ยนแปลงการออกแบบบ้านและพื้นที่ภายในตั้งแต่ยุคสมัยเมจิจนถึงไทโชมีความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรของรัฐบาล การเกิดกลุ่มชนชั้นกลางที่เป็นกลุ่มผู้อาศัยขนาดใหญ่ และ

รูปแบบเศรษฐกิจ บ้านถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการปฏิรูประดับรากฐานชีวิตของผู้อาศัย เพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่รูปแบบการใช้ชีวิตกระแสตะวันตกมากขึ้นผ่านลักษณะการออกแบบพื้นที่ใหม่ และการเพิ่มองค์ประกอบใหม่ภายในบ้าน เช่น การนั่งเก้าอี้ การสร้างพื้นที่ห้องนั่งเล่นและห้องสำหรับเด็กเพื่อสนับสนุนรูปแบบครอบครัวคาด ประกอบกับการเปลี่ยนบ้านให้เป็นสินค้าผ่านหนังสือพิมพ์ และนิตยสารในปี 1917 และการจัดนิทรรศการแสดงรูปแบบบ้านขององค์กรปฏิรูปบ้านทั้งในปี 1922 ให้เหมาะสำหรับชนชั้นกลางที่มีจำนวนมากและเป็นกระแสหลักของสังคม จนทำให้เกิดการสร้างการรับรู้ในเรื่องความล้ำสมัยและความทันสมัยเกี่ยวกับรูปแบบบ้าน นอกจากนี้ยังมีอพาร์ทเมนต์ที่เป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยอื่นที่เกิดขึ้นตามแบบสภาพของสังคมโดยตรง

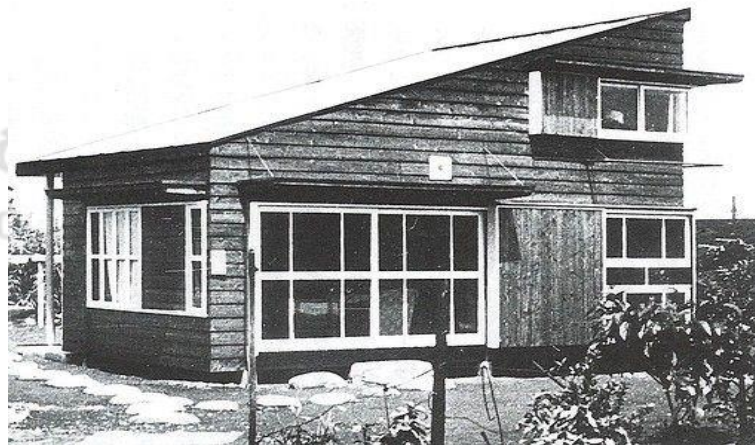
ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบภายในบ้านเข้าสู่กระแสความตะวันตกไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนวิถีการใช้ชีวิตไปเป็นแบบตะวันตกทั้งหมดโดยสิ้นเชิง แต่ยังคงแบ่งวิถีการใช้ชีวิตตามระบบครอบครัวไอเอที่เป็นระบบครอบครัวใหญ่ ทั้งการย้อนกลับมาครอบครัวใหญ่เพื่อขอความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ หรือการสร้างกลุ่มชุมชนสนับสนุนสงครามครอบครัวชาติตามระบบไอเอ

2.2 รูปแบบบ้านตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงช่วงเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงในปี 1945 การโจมตีสถาบันของสหรัฐอเมริกาสร้างความเสียหายกับตัวเมืองใหญ่มากจากเพลิงลูกไหม้เผาทำลายบ้านที่อยู่อาศัย ประกอบกับประชากรญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ต่างประเทศจำนวนมากอพยพกลับเข้าประเทศภายหลังถูกยึดอนานิคม และปัญหาภาวะบ้านขาดแคลนเก่าตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองทำให้ญี่ปุ่นประสบภาวะขาดแคลนบ้านอย่างรุนแรงจำนวนกว่า 4.2 ล้านหลัง (Ministry of Construction, 1951) อีกทั้ง การถูกยึดครองโดยสหรัฐอเมริกาได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยเข้าสู่ทุกระบบในสังคม ปัญหาเรื่องจำนวนบ้านและการจัดโครงสร้างสังคมใหม่กลายเป็นปัญหาใหญ่อันดับแรกๆ ที่ญี่ปุ่นเผชิญภายใต้เงื่อนไขเรื่องวัตถุดิบก่อสร้างและเงินทุนที่ขาดแคลนเนื่องจากเศรษฐกิจชะงักตัวลงช่วงหลังสงคราม แต่ทางตรงข้ามช่วงฟื้นฟูภายหลังสงครามกลับกลายเป็นการเปิดโอกาสให้นักออกแบบและรัฐบาลชักนำเข้าสู่รูปแบบการใช้ชีวิตแบบตะวันตกผ่านการจัดสรรบ้านและการสร้างต้นแบบบ้านสำหรับชาวญี่ปุ่นใหม่ กระแสการออกแบบบ้านที่เกิดขึ้นช่วงหลังสงครามแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบหลักได้แก่ รูปแบบบ้านเดี่ยวแบบเล็ก และรูปแบบบ้านอพาร์ทเมนต์

รูปแบบบ้านเดี่ยวช่วงหลังสงครามในช่วงแรกคือ บ้านบาเรค หรือ บ้านพักผู้ประสพภัย เป็นบ้านที่มีการออกแบบและการจัดสรรควบคุมโดยรัฐบาล ซึ่งเกิดจากเป้าหมายหลักในการเร่งจัดสรรบ้านสำหรับผู้พลัดถิ่นภัยหนาวและเร่งสร้างบ้านขนาดเล็กแบบใช้ทรัพยากรน้อยออกมาเป็นจำนวน

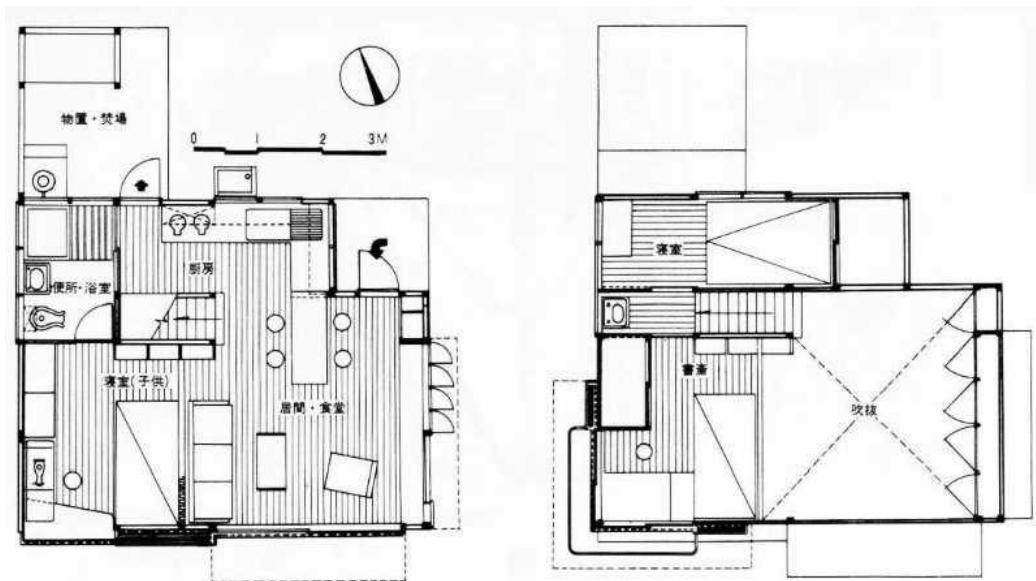
มากเพื่อใช้เป็นที่พักชั่วคราว รูปแบบบ้านบาแรกมีขนาดพื้นที่เพียง 21 ตารางเมตร ไปด้วยหลังคาด้วย กระดาษกันน้ำ ภายในมีการแบ่งพื้นที่ห้องดินสำหรับใช้เป็นห้องครัว พื้นที่ว่างขนาด 3 และ 6 เลือตะ ตะมี¹⁶ มีห้องเก็บของและห้องน้ำในตัว และพื้นที่ติดดินสำหรับใช้เป็นห้องครัว (National Institute of Population and Social Security Research, 1946) ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1950 นักออกแบบเริ่มเข้ามามี ส่วนร่วมในการออกแบบบ้านเดี่ยวมากขึ้น โดยแนวทางการออกแบบเพื่อสังคมผสมกับการออกแบบ ปฏิวัติรูปแบบการใช้ชีวิตจากการเพิ่มเติมองค์ประกอบแบบบ้านตะวันตกจนเกิดกระแสการออกแบบ บ้านขนาดเล็กออกมาหลายรูปแบบ เช่น บ้านรูปทรงขนาดเล็ก (立体最小限住宅, Rittai Saishougen Jutaku) ของ Ikebe Kiyoshi (1920-1979)¹⁷ (ภาพที่ 2.6 และภาพที่ 2.7) เป็นหนึ่งในผลงานการ ออกแบบบ้านเดี่ยวที่มีชื่อเสียงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ภายนอกมีลักษณะคล้ายบ้านพัก ผู้ประสพภัยขนาดเล็ก แต่เป็นบ้านถึง 2 ชั้นและมีการใช้การสร้างช่องลมระหว่างชั้นแรกและชั้นสอง ทำให้เกิดความรู้สึกกว้างขึ้นจากการรวมพื้นที่ด้วยกัน ภายในมีการออกแบบให้เหมาะสำหรับการนั่ง เก้าอี้จากการใช้โต๊ะเป็นเฟอร์นิเจอร์ภายในบ้าน การจัดวางพื้นที่ภายในเน้นการใช้ประสิทธิภาพของ พื้นที่อย่างเต็มที่ในการออกแบบพื้นที่ห้องครัวติดกับพื้นที่ทานอาหาร และเน้นแนวความคิดใหม่ เกี่ยวกับความเป็นส่วนตัวของสมาชิกในครอบครัว ในการออกแบบการแยกห้องกันระหว่างห้อง สำหรับลูกอยู่ชั้นแรกและห้องนอนแยกสำหรับพ่อและแม่อยู่ชั้น 2

ภาพที่ 2.6 ภายนอกบ้านรูปทรงขนาดเล็กออกแบบโดย Ikebe Kiyoshi
ที่มา: Kurita (1972)

¹⁶ 1 ทาตามิ มีค่าเท่ากับ 1.8 ตารางเมตร

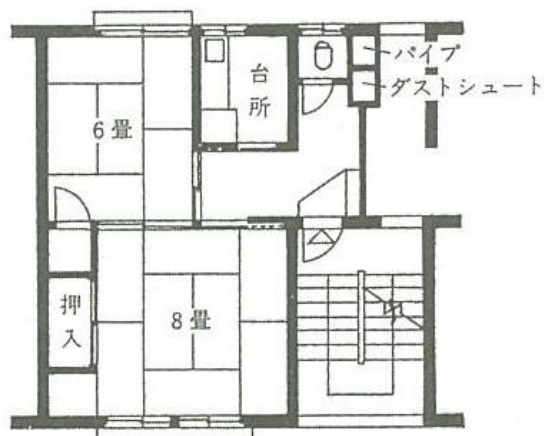
¹⁷ Ikebe Kiyoshi นักสถาปนิก ผู้มีผลงานการสร้างบ้านแบบเน้นเชิงอุตสาหกรรมและเป็นผู้ออกแบบบ้านเพื่อแก้ปัญหาบ้านขาดแคลน ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ภาพที่ 2.7 พื้นที่ภายในบ้านรูปทรงขนาดเล็กออกแบบโดย Ikebe Kiyoshi
ที่มา: Kurita (1972)

นอกจากกระแสนรูปแบบบ้านเดี่ยว รูปแบบบ้านอพาร์ทเมนต์เป็นอีกรูปแบบบ้านหนึ่งที่ถูกจัดสรรออกเป็นจำนวนมากและเป็นรูปแบบสำคัญในการแก้ไขปัญหาจำนวนบ้านขาดแคลนช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การออกแบบรูปแบบบ้านอพาร์ทเมนต์ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเริ่มมาจากองค์กรฟื้นฟูภัยสงคราม (戦後復興院, Sengo Fukkou In)¹⁸ เป็นองค์กรจัดสรรสร้างบ้านอพาร์ทเมนต์สูง 4 ชั้นแบบใช้โครงสร้างเหล็กและคอนกรีตองค์กรแรกทนไฟ ภายในมีลักษณะการแบ่งพื้นที่เหมือนกันองค์กรแรกช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เพื่อเร่งการจัดสรรจำนวนที่อยู่อาศัยออกมาจำนวนมากและเป็นต้นแบบของที่อยู่อาศัยแบบอพาร์ทเมนต์แบบใช้โครงเหล็กและคอนกรีตทนไฟภายหลัง ในชื่อ ทะกะนาวะอพาร์ท (高輪アパー, Takanawa Aparto) (ภาพที่ 2.8) ก่อตั้งเมื่อปี 1947 ภายในมีลักษณะการจัดแบ่งพื้นที่ภายในคล้ายอพาร์ทเมนต์โคจุนในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง

¹⁸ องค์กรฟื้นฟูภัยสงคราม (戦後復興院, Sengo Fukkou In) ก่อตั้งเมื่อปี 1945 โดยรัฐบาลมีการแบ่งงานบริหาร 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนกรมวางแผน กรมการดำเนินการ และกรมการจัดการที่ดิน องค์กรมีเป้าหมายหลักในการวางแผนฟื้นฟูเมืองภายหลังสงครามและจัดสรรบ้านและที่ดิน

ภาพที่ 2.8 อพาร์ทเมนต์กะทนะวะ

ที่มา: Suzuki et al. (2004)

ต่อจากนั้นในปี 1951 กระทรวงการก่อสร้างของรัฐบาลมีเป้าหมายหลักในการจัดสรรบ้านให้ทั่วถึงทั้งประเทศและวางแผนพัฒนาคุณภาพของที่อยู่อาศัย จึงตั้งมาตรฐานรูปแบบบ้านจัดสรรใหม่เพื่อให้ง่ายต่อการผลิตและจัดสรรบ้านจำนวนมาก มาตรฐานของรูปแบบบ้านจัดสรรโดยรัฐบาลใหม่นี้ถูกออกแบบโดยกลุ่ม นักวิชาการ นักการเมือง และนักสถาปัตยกรรม ในชื่อรูปแบบ 51C ซึ่งเป็นรูปแบบบ้านพัฒนามาจากชุดรูปแบบบ้านรุ่น 49 A-C โดยเพิ่มขนาดเป็น 35 ตารางเมตรให้เพียงพอต่อการใช้ชีวิตประจำวันภายใน การแบ่งพื้นที่ภายในของรูปแบบ 51C ถูกแบ่งตามหลักการแบ่งพื้นที่ขั้นต่ำสุดของการใช้ชีวิตประจำวันภายในบ้านคือ พื้นที่สำหรับนอนและพื้นที่สำหรับรับประทานอาหารอ้างอิงมาจากผลสำรวจลักษณะการใช้พื้นที่ของผู้คนทั่วไปในบ้านของ Nishiyama Uzou (1911-1994)¹⁹ นักสถาปนิกและนักวิจัยเกี่ยวกับบ้านที่มีชื่อเสียงของญี่ปุ่น (Suzuki et al., 2004) ลักษณะพื้นที่ภายในแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ใหญ่ ขนาด 4.5 เสื่อตะตะมิ และ 6 เสื่อตะตะมิกันด้วยกำแพงหนาสำหรับใช้เป็นห้องนอนแยกของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นจุดเด่นของรูปแบบนี้ในการเพิ่มความเป็นส่วนตัวของสมาชิกในครอบครัว และยังมีห้องครัวขนาดกว้างที่สามารถใช้เป็นห้องรับประทานอาหารภายในตัวได้ แสดงให้เห็นถึงการเน้นประสิทธิภาพของบ้านในการออกแบบ (ภาพที่ 2.9)

¹⁹ Nishiyama Uzou (1911-1994) นักสถาปนิกและนักวิจัย มีผลงานการค้นคว้าเกี่ยวกับการแบ่งพื้นที่แยกกันและนอนที่เป็นต้นแบบให้กับบ้านยุคหลังในแบบ nDK

図 公営住宅 51c 型 (原案)

ภาพที่ 2.9 รูปแบบบ้าน 51C

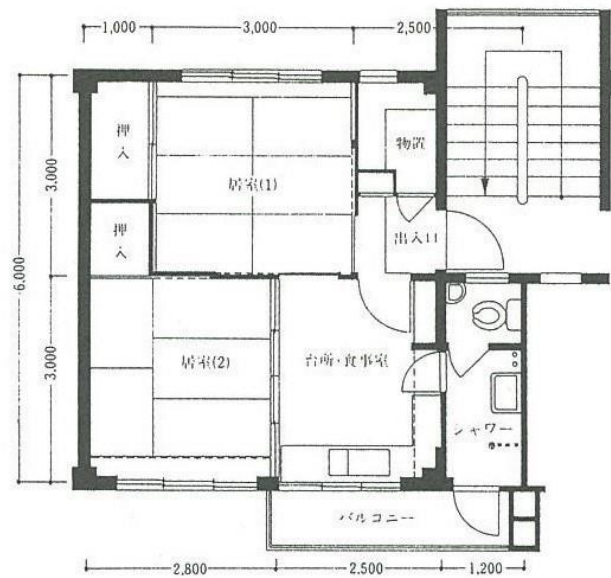
ที่มา: Suzuki et al. (2004)

เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1960 องค์กรจัดสรรบ้านญี่ปุ่น (日本住宅公団, Nihonjutakukoudan)²⁰ ที่ถูกก่อตั้งขึ้นในปี 1955 ได้ขยายบทบาทเพิ่มขึ้นนอกจากเป็นองค์กรจัดสรรบ้านแก้ไขปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัยตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง องค์กรนี้ยังเป็นผู้จัดสรรบ้านจำนวนมากสำหรับรองรับแรงงานท่ามกลางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเติบโตรวดเร็วและมีการเคลื่อนย้ายของประชากรจำนวนมากเข้าสู่ตัวเมือง โดยเฉพาะแรงงานอายุน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ยังอยู่อาศัยคนเดียวและนิยมสร้างครอบครัวขนาดเล็กประกอบด้วยพ่อแม่และลูก องค์กรจัดสรรบ้านญี่ปุ่นได้นำรูปแบบ 51C มาใช้เป็นมาตรฐานหลักในการสร้างบ้านจัดสรรทั้งแบบบ้านเดี่ยวและแบบอพาร์ทเมนต์ออกมาเป็นจำนวนมากตามแรงเศรษฐกิจเติบโตและความต้องการบ้านที่สูงขึ้นเพื่อรองรับจำนวนประชากรเดินทางเข้าเมืองทุกขนาด ครอบครัวในรูปแบบของ 2DK รูปแบบบ้านจัดสรรของรัฐบาลได้รับความนิยมอย่างมากของกลุ่มมนุษย์เงินเดือนในตัวเมืองที่เป็นชนชั้นกลางใหม่ คือรูปแบบอพาร์ทเมนต์ ซึ่งถูกตั้งชื่อใหม่ตามกระแสนิยมเป็น “คันทรี” ภายหลัง

คันทรีเป็นกลุ่มของอพาร์ทเมนต์หลายตึกอยู่รวมในบริเวณเดียวกัน มีสถานที่อำนวยความสะดวกและร้านค้าภายในความครบครันสำหรับการใช้ชีวิตคล้ายเมืองเมืองหนึ่ง ภายในหนึ่งอาคารอพาร์ทเมนต์ประกอบด้วยห้องขนาด 2DK จำนวนหลายห้องซ้อนขึ้นไปสูง 4-5 ชั้น ลักษณะพิเศษของคันทรีคือการให้ความเป็นแบบตะวันตกทั้งด้านความทันสมัยของรูปแบบเฟอร์นิเจอร์ภายในและความเป็นส่วนตัวของครอบครัวใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตภายในบ้านของครอบครัวตะวันตก ภายในห้องถูก

²⁰ องค์กรจัดสรรบ้านญี่ปุ่นก่อตั้งเมื่อปี 1955 มีเป้าหมายหลักในการจัดสรรบ้านและที่ดินสำหรับสร้างบ้าน โดยเฉพาะกับแรงงานภายหลังในปี 1981 ถูกรวมเข้ากับองค์กรบริหารจัดการเมือง

ตกแต่งด้วยประตูปแบบมีลูกบิดที่เพิ่มความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวให้กับครอบครัว ห้องครัวแบบสแตนเลส ห้องอาบน้ำติดตั้งแก๊สทำน้ำอุ่น และห้องนั่งเล่นที่ถูกตกแต่งกลายเป็นทั้งพื้นที่สำหรับพักผ่อนของครอบครัวและพื้นที่ต้อนรับแขกด้วยโต๊ะเหลื่อมเก้าอี้แบบตะวันตกพร้อมเครื่องเล่นแผ่นเสียงและเครื่องใช้ไฟฟ้าหลายชนิด (ภาพที่ 2.10)

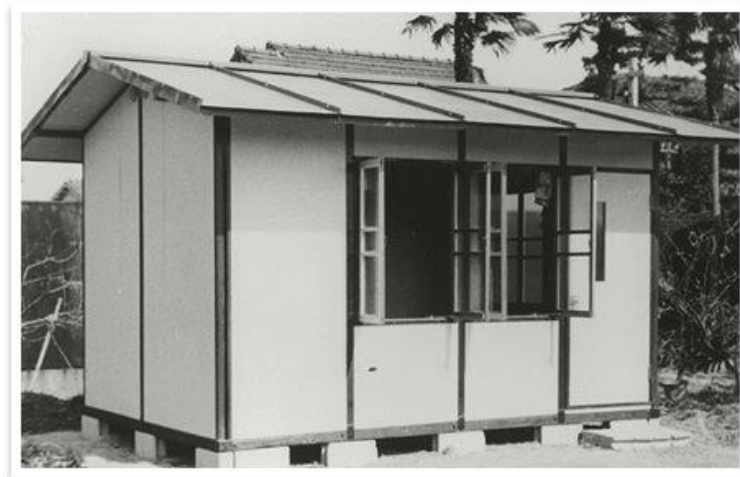

ภาพที่ 2.10 ภายนอกและพื้นที่ภายในของรูปแบบคันจิ
ที่มา: Suzuki et al. (2004)

นอกจากกระแสนิยมรูปแบบคันจิของรัฐบาล กระแสนิยมการเป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวเกิดขึ้นด้วยเช่นกันตามชุดแนวคิดอุดมคติของลัทธิการเป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวที่ออกมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950 ซึ่งมีคำศัพท์เกี่ยวกับแนวคิดนี้ เช่น Mai homu (マイホーム) หรือบ้านของฉันในความหมายไทย, Niwatsuki Ikkodate Jutaku (庭付き一戸建て) หรือบ้านเดี่ยวพร้อมสวน , และ Ikkoku Iijou no Aruji (一国一城の主) หรือการเป็นเจ้าของหนึ่งประเทศหนึ่งปราสาท แนวคิดเหล่านี้ล้วนเกี่ยวกับการมีบ้านส่วนตัวคือความสุขความเป็นส่วนตัวขั้นที่สุดของครอบครัวและถือเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิตของมนุษย์เงินเดือนชาวญี่ปุ่นในการสร้างบ้านเดี่ยว แนวคิดอุดมคติชุดนี้ยังมีความเชื่อมโยงกับการจัดสรรบ้านและนโยบายของรัฐบาลในการจัดรูปแบบชนชั้นกลางและสร้างกระแสสังคมใหม่ การทำงานร่วมกันของ 3 องค์กรและนโยบายของรัฐ ได้แก่ GHLC (Government Housing Loan Cooperation) องค์กรสนับสนุนเงินกู้ผ่อนจ่ายระยะยาว ดอกเบี้ยต่ำสำหรับผู้มีรายได้ต่ำถึงปานกลาง นโยบายบ้านจัดสรรปี 1951 เป็นนโยบายบ้านจัดสรรค่าเช่าต่ำสำหรับผู้มีรายได้ต่ำ และ JHL (Japan Housing Cooperation) เป็นองค์กรจัดสรรบ้านอพาร์ทเมนต์กับผู้ที่ไม่มีรายได้ปานกลาง ทั้ง 3 องค์กรได้สร้างการเคลื่อนย้ายทางสังคมเข้าสู่สังคมชนชั้นกลางผ่านการเปลี่ยนรูปแบบบ้านจากบ้านเช่าสู่บ้านเดี่ยวแบบขึ้นบันไดขึ้นไป เรียกว่า “ขึ้นบันไดบ้าน” (Hirayama and Ronald, 2007) ระบบขึ้นบันไดบ้านจึงเป็นระบบผลักดันให้ประชาชนเป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวมากขึ้นเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของชนชั้นกลางตามสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับแนวคิดอุดมคติ และทั้งยังสร้างกระแสนิยมบ้านเดี่ยว

รูปแบบบ้านเดี่ยวที่ถูกสร้างออกมาจำนวนมากในช่วงเศรษฐกิจเติบโตรวดเร็วคือ รูปแบบบ้านส่วนสร้างสำเร็จรูป (プレハブ住宅, Purehabu Jutaku)²¹ เป็นรูปแบบบ้านที่เกิดขึ้นภายหลังการขยายการลงทุนของหน่วยเอกชนตามแรงเศรษฐกิจกำลังเติบโต บ้านเดี่ยวสำเร็จรูปเป็นรูปแบบบ้านที่สะท้อนถึงการขยายตัวของวงการอุตสาหกรรมบ้านของญี่ปุ่น เนื่องจากเน้นความง่ายในการสร้างและใช้ระยะเวลาสั้นจากการนำส่วนประกอบของบ้านแต่ละส่วนที่ถูกผลิตแยกจากโรงงานมาประกอบเป็นตัวบ้าน บ้านเดี่ยวสำเร็จรูปที่นิยมสร้างในตัวเมืองใหญ่ใช้รูปแบบ 2DK เหมือนรูปแบบคันจิจัดสรรของรัฐบาล แต่สามารถต่อเติมห้องและองค์ประกอบอื่นได้ภายหลัง (ภาพที่ 2.11)

²¹ บ้านส่วนสร้างสำเร็จรูป (Purehabu Jutaku, プレハブ住宅) เป็นบ้านแบบประกอบ โดยแต่ละส่วนประกอบของบ้านถูกผลิตสำเร็จพร้อมต่อจากโรงงานอุตสาหกรรมภายใต้การควบคุมดูแลของบริษัทรับสร้างบ้านทั้งด้านเทคนิคและการบริการหลังการขายให้กับผู้อาศัย

ภาพที่ 2.11 บ้านมิเซ็ต (ミゼットハウス, Midget house) ต้นแบบรูปแบบบ้านส่วนสร้างสำเร็จ
ที่ได้รับความนิยม

ที่มา: Daiwa House Group (2009)

ถัดมาในช่วงปลายทศวรรษ 1960 จนถึงต้นทศวรรษ 1970 เศรษฐกิจยังคงเติบโตพร้อมกับกระแสนิยมการเป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 ถึง 1970 มีจำนวนผู้เป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวสูงถึงร้อยละ 60 และในช่วงเดียวกันการจัดสรรบ้านเดี่ยวและดัชนีโดยรัฐบาลมีจำนวนเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน หนังสือพิมพ์ *The KEY* เป็นหนังสือพิมพ์รายงานสถานการณ์เกี่ยวกับการจัดสรรบ้านของรัฐเพิ่มขึ้นแต่ละปีเริ่มตั้งแต่ปี 1955 มีการสร้างเพิ่มขึ้น 2 หมื่นหลัง ในปี 1965 สร้างเพิ่มขึ้นอีก 5 หมื่นหลัง และในปี 1972 ที่มีจำนวนการสร้างดัชนีเพิ่มสูงถึง 8 หมื่นหลัง (Haseda, 2015) ส่วนลักษณะผู้อาศัยมีลักษณะครอบครัวเดี่ยวจำนวนกว่าร้อยละ 46.7 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรุ่นลูกของรุ่นเบบี้บูมยุคแรกในช่วงระหว่างปี 1945 ถึง 1949 ที่เป็นครอบครัวผ่านช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองและช่วงเศรษฐกิจเติบโตรวดเร็ว เข้าสู่ช่วงวัยทำงาน ลักษณะครอบครัวเดี่ยวในช่วงทศวรรษ 1970 มีส่วนต่างจากครอบครัวเดี่ยวของทศวรรษ 1960 เพียงเล็กน้อยคือเป็นครอบครัวเดี่ยวขนาดใหญ่กว่าจากการนิยมนิยมนี้อย่างมากว่าหนึ่งคน

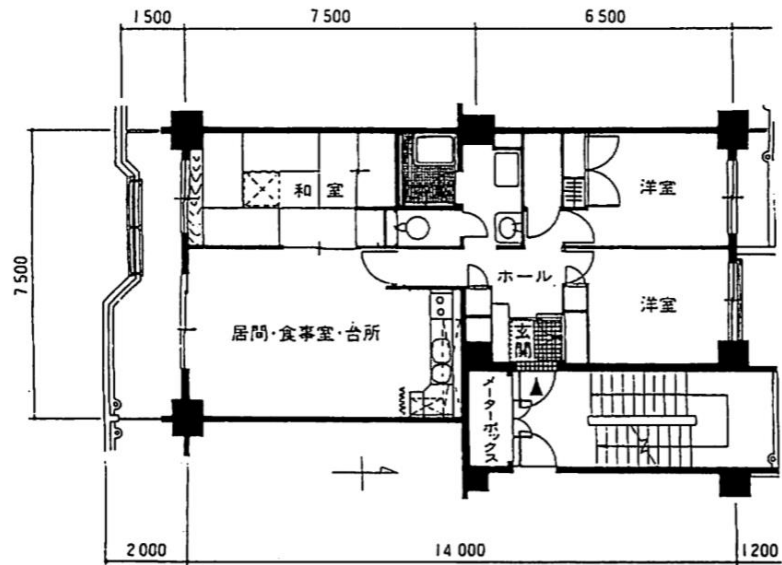
จำนวนการเป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวที่เพิ่มขึ้นคู่ขนานและการเกิดรูปแบบครอบครัวคงที่สะท้อนถึงความมั่นคงในรูปแบบการใช้ชีวิตมาจากรายได้ที่มนุษย์เงินเดือนมีรายได้เพิ่มขึ้นในช่วงเศรษฐกิจเติบโต หนังสือพิมพ์ ได้วาดแผนภาพการใช้ชีวิตแต่ละช่วงวัยสัมพันธ์กับการเป็นเจ้าของบ้านในแต่ละช่วงวัยในแบบเกมทอยลูกเต๋าที่แสดงความแน่นอนและความเป็นลำดับขั้นของการใช้ชีวิตเติบโตไปพร้อมรูปแบบบ้าน (ภาพที่ 2.12)

ภาพที่ 2.12 การเป็นเจ้าของบ้านในแต่ละช่วงวัยในแบบเกมทอยลูกเต๋า
ที่มา: Ueda and Hisatani (1973), as cited in Sukenari (2008)

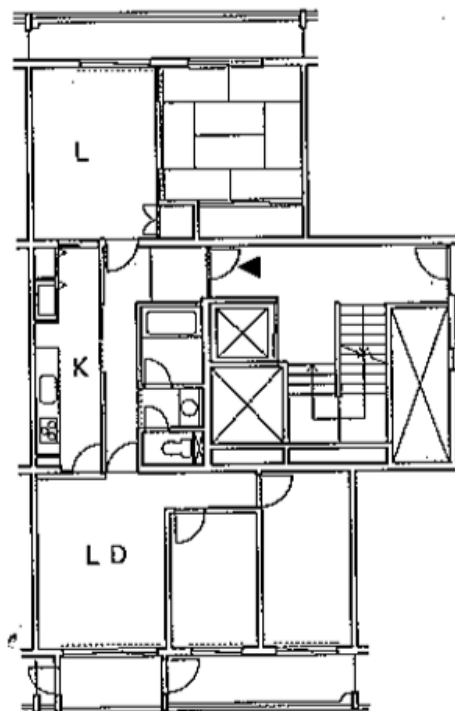
แต่อย่างไรก็ตามเมื่อญี่ปุ่นเข้าสู่ช่วงเศรษฐกิจเติบโตช้าลงตั้งแต่ปี 1973 จากวิกฤตน้ำมันและเศรษฐกิจฟองสบู่ในช่วงทศวรรษ 1980 รอยต่อของช่วงเศรษฐกิจเริ่มสร้างความสั่นคลอนกับรูปแบบการใช้ชีวิตแบบในช่วงเศรษฐกิจเติบโตตั้งแต่การสร้างครอบครัวรูปแบบหลากหลายมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทั้งลักษณะการผลิตและบริโภคแบบเน้นคุณภาพมากกว่าทำตามรูปแบบชีวิตเดียวหรือบริโภคตามภาพลักษณ์ของแนวคิดอุดมคติ (Hara, 2011)

รูปแบบบ้านจึงส่งผลกระทบต่อเนื่องมายังรูปแบบค่านิยมที่ถูกออกแบบมาลักษณะเดียวกันในแบบ 2DK และบ้านเดี่ยวช่วงทศวรรษ 1960 จากกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไร้สีสัน ความน่าเบื่อ และความคับแคบที่เกิดขึ้น รูปแบบบ้านที่ถูกออกแบบช่วงปลายทศวรรษ 1970 จนถึงทศวรรษ 1990 เริ่มมีความหลากหลายตามรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้อาศัยตั้งแต่ครอบครัวใหญ่ขึ้นในบ้านรูปแบบ 3LDK (ภาพที่ 2.13) หรือมากกว่าที่เพิ่มห้องนั่งเล่นและจำนวนห้องสำหรับเด็ก บ้านแบบมีสองห้องนั่งเล่น (ภาพที่ 2.14) หรือบ้านแบบมีพื้นที่ว่างปรับตามความต้องการของผู้อาศัย (ภาพที่ 2.15)

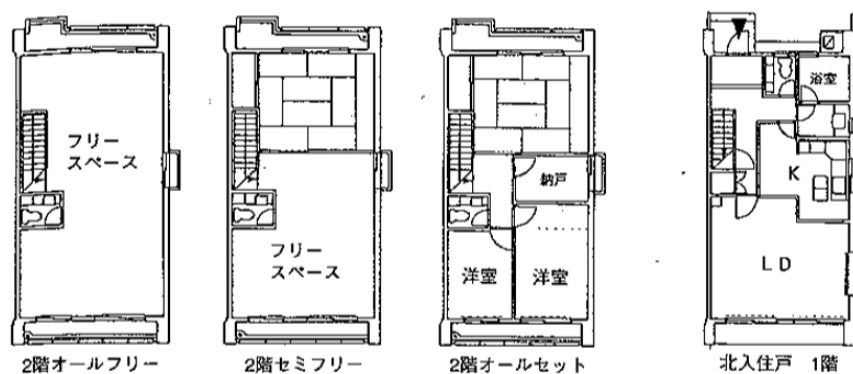
ภาพที่ 2.13 บ้านรูปแบบ 3LDK

ที่มา: Nishikawa (1994)

ภาพที่ 2.14 บ้านแบบมีสองห้องนั่งเล่น

ที่มา: Suzuki (1999)

ภาพที่ 2.15 บ้านแบบมีพื้นที่ว่างปรับตามความต้องการของผู้อาศัย

ที่มา: Suzuki (1999)

ตลอดช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงช่วงยุคเศรษฐกิจฟองสบู่การเพิ่มและลดอำนาจลงของผู้มีอำนาจในการออกแบบพื้นที่ สถานการณ์เศรษฐกิจและสภาพสังคมหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีความสัมพันธ์กับอำนาจของผู้มีอำนาจในการออกแบบทั้งการควบคุมและผลิตสร้างรูปแบบพื้นที่ภายในบ้านใหม่ ในช่วงเรอี่งสิ้นสงครามโลกครั้งที่สองภายใต้ความเสียหายและความขาดแคลนของบ้านที่อยู่อาศัยอันเป็นสถานการณ์ที่รัฐต้องจัดการควบคุม ทำให้รัฐกับสถาปนิกมีอำนาจอย่างเต็มที่ในการกำหนดเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านดั้งเดิมสู่รูปแบบบ้าน nDK จากต้นแบบการออกแบบที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ประสบภัย รูปแบบ nDK ที่ถูกแพร่หลายในช่วงฟื้นฟูสงครามได้สร้างการรับรู้ความเป็นบ้านใหม่ผ่านกฎเกณฑ์การออกแบบใหม่ ทั้งการแบ่งพื้นที่ใหม่ทั้งการแบ่งพื้นที่ขึ้นต่ำสำหรับทานอาหารแยกกับพื้นที่สำหรับนอน พื้นที่สำหรับนอนถูกแยกเป็น 2 ส่วนสำหรับใช้เป็นห้องนอนแยกพ่อแม่และลูก การเปลี่ยนวัสดุกันด้วยกำแพงหนาทึบแทนบานประตูกระดาน และการสร้างห้องครัวใหม่ที่สามารถใช้เป็นี่รับประทานอาหารได้ในตัว ซึ่งกฎเกณฑ์การแบ่งพื้นที่ใหม่ภายในบ้านยังแฝงแนวคิดทางสังคมใหม่แบบตะวันตกในการสร้างกรอบกำหนดการใช้ชีวิตประจำวัน ทั้งการสร้างความเป็นส่วนตัวเล็กลงมาถึงระดับบุคคลในครอบครัว และการกำหนดลักษณะรูปแบบครอบครัวผู้อาศัยหลักเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยพ่อแม่และลูก

เมื่อเข้าสู่ช่วงเศรษฐกิจเติบโต การปรับเปลี่ยนรูปแบบพื้นที่ในบ้านมีความสัมพันธ์กับแนวคิดอุดมคติทางสังคม โดยมีฐานของเศรษฐกิจและบทบาทของรัฐเป็นตัวเร่งการเปลี่ยนแปลง ช่วงทศวรรษ 1960 เกิดกระแสนิยมรูปแบบบ้าน nLDK และรูปแบบดัชนีของรัฐบาลอย่างมากจากการเป็นรูปแบบบ้านตามแนวคิดอุดมคติใหม่ของ Mai homu และความหลงใหลชีวิตแบบตะวันตก รูปแบบบ้าน nLDK เป็นรูปแบบปรับปรุงจาก nDK โดยเพิ่มพื้นที่สำหรับครอบครัวและสร้างบรรยากาศความเป็นส่วนตัวของครอบครัวเพิ่มขึ้นจากห้องนั่งเล่นพร้อมตกแต่งด้วยเฟอร์นิเจอร์หรูหราแบบตะวันตก

และเพิ่มห้องส่วนตัวสำหรับลูก ซึ่งกระแสนิยมเริ่มเกิดจากมวลประชากรเคลื่อนย้ายเข้าตัวเมืองจำนวนมาก ประกอบกับแรงส่งทางเศรษฐกิจทำให้ประชากรมีรายได้สูงขึ้นและนิยมสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างคงตัวทั้งการสร้างรูปแบบครอบครัวเดี่ยว อีกทั้งรัฐบาลยังสนับสนุนนโยบายเงินกู้สำหรับการสร้างบ้านของรัฐบาล ทำให้การบริโภคตามแนวคิดทางสังคม Mai homu ที่เป็นแนวคิดนี้ถูกยอมรับและเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายฐานะทางสังคมของปัจเจกเป็นไปได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้การเติบโตของการลงทุนในตลาดการสร้างบ้านส่งผลให้การผลิตบ้านแบบ nLDK ออกมาในรูปแบบสินค้ารูปแบบเดียวกันจำนวนมาก ทั้งรูปแบบการบริโภคจากมวลชนและรูปแบบการสร้างบ้านของตลาดสร้างบ้านเป็นไปในทิศทางเดียวกันจึงทำให้ช่วงเศรษฐกิจเติบโตมีรูปแบบบ้าน nLDK จำนวนมาก

และเมื่อเข้าสู่ช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ บ้านหลากหลายรูปแบบสะท้อนการขยายตัวของความเป็นปัจเจกที่เพิ่มขึ้นภายหลังเศรษฐกิจชะลอการเติบโตและการเปลี่ยนกระแสมวลชนใหม่เข้าสู่รุ่นลูกของยุคเบบี้บูม ส่งผลให้เกิดการสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตเกิดขึ้นอย่างหลากหลายรูปแบบ ทั้งการนิยมสร้างรูปแบบครอบครัวขนาดใหญ่ขึ้น การออกมาของรูปแบบครอบครัวขนาดเล็กกว่าครอบครัวเดี่ยว รวมถึงการเปลี่ยนกระแสการบริโภคแบบเน้นคุณภาพ การปรับเปลี่ยนพื้นที่ภายในบ้านในทศวรรษนี้จึงเน้นการออกแบบพื้นที่เน้นการเพิ่มความเป็นส่วนตัวภายในและพื้นที่แบบมีความยืดหยุ่น เช่น การเพิ่มจำนวนห้องส่วนตัว 3LDK บ้านแบบมีเพียงห้องเดียว บ้านแบบมีพื้นที่อิสระปรับตามลักษณะการใช้ของผู้อาศัย

2.3 รูปแบบบ้านตั้งแต่ช่วงภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่จนถึงปัจจุบัน

ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ที่เกิดขึ้นช่วงทศวรรษ 1980 จากการซื้ออสังหาริมทรัพย์ในรูปแบบทรัพย์สินเพื่อหวังกำไรตามการคาดการณ์ราคาอสังหาริมทรัพย์จะมีราคาสูงขึ้นของผู้คนจำนวนมาก ทำให้ราคาอสังหาริมทรัพย์พุ่งสูงหลายเท่า แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงต้นทศวรรษ 1990 ราคาอสังหาริมทรัพย์ในรูปแบบสินทรัพย์กลับตกลงอย่างรุนแรงและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจภาพรวม อัตราการเติบโตของเศรษฐกิจเมื่อเทียบกับช่วงทศวรรษ 1980 ที่มีอัตราเติบโตร้อยละ 5 ถึง 6 ต่อปี แต่ในปี 1990 ค่าเติบโตของเศรษฐกิจตกลงเหลือร้อยละ 2.2 ต่อมาปี 1991 ลดลงเหลือร้อยละ 1.1 และในปี 1992 มีอัตราติดลบร้อยละ 1 (Komine & Okada, 2011) ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำตั้งแต่ปี 1990 ส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการบริษัท หลายบริษัทล้มละลายและเข้าสู่ภาวะความเสี่ยงกับความขาดทุน บางบริษัทได้แก้ไขปัญหามาโดยการปรับลดเงินเดือนและลดจำนวนพนักงานลง และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจ้างงานในแบบการจ้างงานชั่วคราว การปรับเปลี่ยนระบบการจ้างงานเพื่อลดความเสี่ยงทางผู้ประกอบการบริษัทได้ส่งผลต่อเนื่องยัง ด้านปัจเจกจากรายได้ที่ลดลงและเสี่ยงต่อความยากจน

ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการขาดความมั่นคงทางฐานเศรษฐกิจเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรงกับระบบการสร้างความรอบคอบของปัจเจก ทั้งการนิยมสร้างครอบครัวข้างล่าง หรือแม้กระทั่งไม่สร้างครอบครัวเลย จากการรายงานผลสำรวจของกระทรวงกิจการภายในและการสื่อสาร ที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การไม่แต่งงานในญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1980 จนถึงปี 2016 (Nishi, 2017) พบจำนวนครอบครัวแบบอยู่อาศัยคนเดียวยังไม่ได้แต่งงานอายุ 30 ปีขึ้นไป เป็นผู้ชายร้อยละ 47.3 และผู้หญิงร้อยละ 34.5 และอยู่อาศัยร่วมกับครอบครัวพ่อแม่ที่คิดเป็นร้อยละ 17 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้มีอายุน้อยในช่วงทศวรรษ 1990 อยู่อาศัยกับครอบครัวพ่อแม่ยังไม่ได้แต่งงานจนอายุมากกว่า 35 ปี ซึ่งกลายเป็นสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งของปัญหาอัตราการเกิดประชากรลดลงในสังคมญี่ปุ่น และในด้านการสร้างรูปแบบครอบครัวตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 ยังมีขนาดเล็กลงกว่าครอบครัวเดี่ยวเพื่อลดความเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจลง เช่น ครอบครัวที่มีบุตรเพียงคนเดียว หรือครอบครัวไม่มีบุตร

นอกจากปัญหาการลดอัตราการเกิดของประชากรจากการสร้างครอบครัวเล็กลงและความนิยมอาศัยอยู่คนเดียว สังคมญี่ปุ่นยังเข้าสู่สังคมสูงวัยจากจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ในปี 2015กระทรวงกิจการภายในและการสื่อสาร (Ministry of Internal Affairs and Communications, 2015) รายงานจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 25 ของประชากรทั้งหมดและในจำนวนของจำนวนผู้สูงอายุนั้นมีผู้สูงอายุวัย 65 ปีขึ้นไปอาศัยอยู่คนเดียวคิดเป็นร้อยละ 21.1 ทั้งแนวโน้มครอบครัวผู้คนอาศัยอยู่คนเดียวและผู้สูงอายุอาศัยคนเดียวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นสะท้อนถึงรูปแบบการใช้ชีวิตขาดความสัมพันธ์กับคนอื่น ซึ่งสร้างปัญหาสังคมโดดเดี่ยวและการเสียชีวิตโดดเดี่ยวที่มีจำนวน มากกว่า 1059 รายเกิดขึ้นระหว่างปี 2015 ถึง 2017

ในแง่ความสัมพันธ์กับรูปแบบที่อยู่อาศัย ช่วงทศวรรษ 2000 รูปแบบที่อยู่อาศัยในภาวะสังคมแบบรับความเสี่ยงด้านเศรษฐกิจและสังคมขนาดเล็กลงที่ได้รับความนิยมคือรูปแบบอพาร์ทเมนต์จากยอขายที่เพิ่มขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1970

กลับกันกับความนิยมบ้านเดี่ยวที่ลดลงจากการผ่อนบ้านเดี่ยวที่เป็นไปได้ยากขึ้น และมีบ้านเดี่ยวถูกปล่อยว่างเพิ่มขึ้นเมื่อคนในครอบครัวมีอายุมากขึ้น ลูกออกไปทำงานนอกบ้านและนิยมอยู่อาศัยอพาร์ทเมนต์หรือแมนชั่นแบบห้องเดี่ยว พ่อแม่จึงถูกเหลือทิ้งไว้ในบ้านและเกิดบ้านว่างหลังเสียชีวิต นอกจากนี้ยังเกิดกระแสการออกแบบรูปแบบบ้านใหม่ในแบบเน้นการดูแลและลดทอนภาระผู้อาศัย ซึ่งเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะรูปแบบบ้านแชร์เฮาส์ (Share house) หรือรูปแบบบ้านแบบอยู่ร่วมกันที่เดี่ยว (Cooperative house)

แชร์เฮาส์เป็นบ้านที่ผู้อยู่อาศัยแต่ละคนมาอยู่ร่วมกันแบบครอบครัวโดยแต่ละคนเป็นไม่ได้เป็นคนครอบครัวเดียวกัน ซึ่งเป็นแบบบ้านที่ได้รับความนิยมสูงในช่วงทศวรรษ 2000 และถูกนำเสนอผ่านทั้งทางหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และโทรทัศน์ บ้านแบบแชร์เฮาส์มีหลายแบบทั้งแบบ 3LDK หรือแบบอพาร์ทเมนต์ มีจุดเด่นในการออกแบบอยู่ที่การออกแบบพื้นที่ใช้ร่วมกันแบบยืดหยุ่น มีความเปิดของพื้นที่สูง และมีพื้นที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาศัย เช่น ห้องนั่งเล่นที่สามารถเป็นทั้งที่จัดกิจกรรมร่วมกันหรือสถานที่ทำงานส่วนตัว ลานจัดกิจกรรมนอกตัวบ้าน หรือมีห้องสันทนาการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ (ภาพที่ 2.16 และ ภาพที่ 2.17)

ภาพที่ 2.16 ภายนอกและภายในรูปแบบบ้านแบบแชร์เฮาส์ PLENDY-SHARE Matsudo WEST
ที่มา: Hitsuji Fudosan (2018)

ภาพที่ 2.17 ภายในรูปแบบบ้านแบบแชร์เฮาส์ PLENDY-SHARE Matsudo WEST
ที่มา: Hitsuji Fudosan (2018)

อีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยมคือบ้านแบบอยู่ร่วมกันที่เดียว เป็นบ้านแบบหลายบ้านรวมกันในที่เดียว โดยผู้เข้าอาศัยแต่ละคนพบกันตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบร่วมกับผู้ออกแบบบ้าน และนอกจากนี้ยังสามารถกำหนดการออกแบบลักษณะพื้นที่ภายในและห้องของตัวเอง จุดเด่นของบ้านรูปแบบนี้อยู่ที่ความอิสระในการออกแบบและเน้นการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันทั้งผู้อาศัยและผู้ออกแบบ (ภาพที่ 2.18 และ ภาพที่ 2.19)

ภาพที่ 2.18 ภายนอกบ้านแบบร่วมสร้างที่ผู้เข้าอาศัยสามารถกำหนดเองของโครงการ SETAGAYA DAIZAWA
ที่มา: Coplus (2018)

ภาพที่ 2.19 พื้นที่ภายในที่ผู้เข้าอาศัยสามารถกำหนดเองของโครงการ SETAGAYA DAIZAWA
ที่มา: Coplus (2018)

บ้านแบบแชร์เฮาส์และบ้านแบบอยู่รวมกันที่เดียว แม้จะมีการเพิ่มส่วนความหลากหลายของพื้นที่สำหรับสร้างความสัมพันธ์เพิ่มเติมแต่รูปแบบการออกแบบพื้นที่ภายในส่วนใหญ่ยังคงแบบของ nLDK คล้ายของรูปแบบบ้านช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองและช่วงทศวรรษ 1960 แต่มีข้อแตกต่างอยู่ลักษณะพื้นที่ที่มีความยืดหยุ่นและมีลักษณะเปิดไม่แบ่งแยกออกจากกัน ทำให้ผู้อาศัยมีอำนาจในการกำหนดสร้างพื้นที่ในลักษณะเข้ากับตัวเองและยังปรับเปลี่ยนเข้ากับลักษณะการใช้พื้นที่ตามที่ต้องการออกแบบวางไว้ได้ด้วย ซึ่งแตกต่างจากบ้านช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองและช่วงทศวรรษ 1960 เป็นรูปแบบ nLDK ลักษณะปิดจากการสร้างกำแพงปิดกั้นและมีรูปแบบเหมือนกันหมด ทำให้เกิดลักษณะการใช้พื้นที่นอกเหนือเป็นไปได้ยากและเกิดความรู้สึกคับแคบต่อพื้นที่

2.4 สรุปท้ายบท

ตลอดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านและการวางรูปแบบพื้นที่ภายในของบ้านญี่ปุ่นเกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างการแทรกแซงของผู้อำนาจกำหนดการออกแบบ การเกิดขึ้นชั้นกลางและรูปแบบครอบครัวผู้อาศัย โดยมีสถานการณ์ทางสังคมและรูปแบบเศรษฐกิจเป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดลักษณะการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและพื้นที่ภายในบ้าน

ในช่วงยุคสมัยเมจิถึงยุคโชวะ จะเห็นว่าอิทธิพลของผู้อำนาจกำหนดการออกแบบส่วนใหญ่มาจากกลุ่มองค์กรปฏิวัติรูปแบบชีวิต เช่น นักสถาปัตยกรรม ผู้เชี่ยวชาญและรัฐบาล ได้สร้างข้อวิพากษ์วิจารณ์องค์ประกอบบ้านญี่ปุ่นดั้งเดิมสัมพันธ์ระบบบ้านแบบครอบครัวอิสระจนทำให้เรื่องของบ้านกลายเป็นปัญหาสังคม และขณะเดียวกันได้สนับสนุนแนวคิดใหม่ของครอบครัวคาเตแบบตะวันตกตามแนวคิดความทันสมัย ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่สามารถเข้าถึงประชากรได้เป็นจำนวนมาก จึงทำให้บ้านที่มีองค์ประกอบใหม่ของความเป็นครอบครัวคาเตพร้อมกับองค์ประกอบบางส่วนของบ้านญี่ปุ่นแบบเดิม เช่น การเพิ่มการสร้างห้องนั่งเล่น หรือห้องทานข้าวร่วมกัน ถัดมาในช่วงโชวะถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง จะเห็นความเข้มข้นของการองค์กรปฏิรูปในการกำหนดให้บ้านเป็นพื้นที่สร้างรูปแบบชีวิตแบบตะวันตกมากขึ้น จากเป้าหมายหลักขององค์กรปฏิรูปบ้านในการนำโต๊ะและเก้าอี้เข้ามาเป็นเฟอร์นิเจอร์หลักของบ้าน การถอดพื้นที่สวนภายนอก การจัดย้ายพื้นที่ครัวใหม่ และถอดห้องของคนรับใช้ เพื่อให้บ้านกลายเป็นพื้นที่สำหรับครอบครัวมากขึ้น ซึ่งรูปแบบบ้านใหม่นี้ เช่นกันถูกนำเสนอผ่านทางสิ่งพิมพ์และนิทรรศการจัดแสดงบ้านรูปแบบใหม่ ประกอบกับการขยายตัวของชนชั้นกลางใหม่ในช่วงเศรษฐกิจเติบโตช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งทำให้บ้านกลายเป็นเครื่องมือจัดรูปแบบชั้นลำดับสังคมผ่านการบริโภคบ้านตามภาพลักษณ์ของแนวคิดคาเต

เมื่อเข้าสู่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จะเห็นบทบาทของเศรษฐกิจและสถานการณ์ทางสังคมภายหลังสงครามที่เป็นการเพิ่มอำนาจให้กับผู้มีอำนาจทางการเมืองแบบ กษัตริย์ได้สร้างข้อจำกัดในเรื่องของทรัพยากร สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ และความจำเป็นในการสร้างบ้านจัดสรรเพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลนบ้านทั่วประเทศ ทำให้เกิดการออกแบบบ้านในรูปแบบ 2DK ที่เป็นรูปแบบเล็ก เน้นการใช้ประสิทธิภาพของพื้นที่มากที่สุด ทั้งยังส่งเสริมแนวคิดครอบครัวแคและความเป็นส่วนตัวจากการเปลี่ยนใช้วัสดุคอนกรีตและในการใช้กำแพงกั้นระหว่างพื้นที่ รูปแบบ 2DK ถูกแพร่หลายผ่านการจัดสรรตามตัวเมืองใหญ่ทั้งรูปแบบอพาร์ทเมนต์และบ้านเดี่ยว ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1960 ญี่ปุ่นเข้าสู่ช่วงเศรษฐกิจเติบโตรวดเร็ว แรงเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนแนวคิดอุดมคติและแนวคิดใหม่ของลัทธิการเป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวของผู้มีอำนาจกำหนดการออกแบบแพร่หลายมากขึ้น จากทั้งรัฐที่เพิ่มการจัดสรรบ้านและกลุ่มเอกชนในการออกแบบบ้านเดี่ยวในลักษณะสินค้า พร้อมนโยบายส่งเสริมการซื้อบ้านเดี่ยว และในขณะเดียวกันแรงเศรษฐกิจได้สร้างรายได้ของประชากรสูงขึ้นทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ชนชั้นกลางได้ง่าย ชนชั้นกลางกลุ่มนั้นกลายมาเป็นผู้บริโภคตามแนวคิดอุดมคติ หรือกลายเป็นผู้สร้างกระแสทางสังคมใหม่เองจากการสร้างขนาดครอบครัวใหญ่ขึ้น จนทำให้เกิดความต้องการบ้านขนาดใหญ่ในรูปแบบ 3LDK ในช่วงต้นทศวรรษ 1970

ช่วงทศวรรษ 1970 จนถึงทศวรรษ 1990 เริ่มเห็นอิทธิพลของด้านผู้อาศัยที่เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจที่ตกต่ำลงและเข้าสู่ภาวะฟองสบู่ทำให้ราคาก่อสร้างและที่ดินราคาแพงขึ้น ส่งผลต่อเนื่องมายังการบริโภคตามแนวคิดอุดมคติของลัทธิการเป็นเจ้าของบ้านเดี่ยวและการใช้ชีวิตตามรูปแบบช่วงเศรษฐกิจเติบโต เป็นไปได้ยากขึ้น อีกทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบประชากรของชนชั้นกลางเป็นรุ่นลูกของช่วงเบบี้บูม ภายหลังสงครามที่เติบโตมาพร้อมบ้านขนาด 2DK และมีแนวคิดเกี่ยวกับการอยู่อาศัยและบ้านแตกต่างจากชนชั้นกลางรุ่นแรก จึงทำให้เกิดความนิยมบริโภคบ้านรูปแบบแตกต่างกันมากกว่าบริโภคตามแนวคิดอุดมคติ ซึ่งทำให้เกิดบ้านรูปแบบหลากหลายทั้งบ้านขนาดเล็กแบบห้องเดี่ยว และบ้านเดี่ยวแบบปรับตามผู้อาศัย

และเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 จนถึงทศวรรษ 2010 อิทธิพลจากภาวะฟองสบู่แตก เศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรงส่งผลให้ประชากรมีรายได้ลดลง ทำให้การสร้างครอบครัวและการสร้างบ้านเป็นไปได้ยากขึ้นอีก พร้อมทั้งญี่ปุ่นเกิดการปรับเปลี่ยนประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การออกแบบบ้านในทศวรรษนี้จึงมีรูปแบบถึงช่วยเหลือผู้อาศัยจากการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อาศัยคนอื่นเพื่อลดทอนภาระ เช่น แชร์เฮาส์ บ้านแบบอยู่ร่วมกันที่เดียว หรือ บ้านผู้สูงอายุ